

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست

۵	پیشگفتار
۶	تاکید بر حضور روحانیون در عرصه فضای مجازی
۹	این کارزار فکری به هیچ وجه به زیان ما نیست
۱۰	لزوم تقویت ارتباط حقیقی به جای ارتباط مجازی
۱۲	وضعیت نابسامان فضای سایبر در اوایل دهه هشتاد
۱۳	پالایش پایگاه‌های مخرب و برخورد با تخلفات اینترنتی
۱۵	از ماهواره‌ها و اینترنت کاملاً خبر دارم
۱۵	زرسالاران و سیطره بر اینترنت
۱۷	فضای مجازی در خدمت فتنه ۸۸
۱۷	هزینه‌های اینترنتی آمریکا برای شکست ایران
۱۸	فضای مجازی در خدمت نویسندگان و مورخان
۱۹	نسل جوان انقلاب در مقابل آسیب‌های فضای مجازی
۲۲	تأثیرگذاری گسترده فضای مجازی
۲۳	تشکیل شورای عالی فضای مجازی
۲۵	مسیر حرکت شورای عالی فضای مجازی
۲۸	بستن فضای مجازی عاقلانه نیست
۲۹	تاکید رهبر انقلاب بر پیگیری مصوبات شورای عالی فضای مجازی
۳۰	جهاد مجازی و سنگربندی در فضای مجازی
۳۱	چیستی فضای مجازی:
۳۱	اهمیت فضای مجازی
۳۲	فرصت‌های فضای مجازی ویژه انقلاب اسلامی
۳۲	ارتباط با دنیای اسلام
۳۲	ایجاد حس کنجکاوی در مخاطبان جهانی

۳۳	ترویج معارف دینی
۳۳	افزایش دقت و سرعت در دستیابی به اطلاعات
۳۴	جهانی و فرامرزی بودن
۳۴	دستیابی به اطلاعات علمی
۳۵	تهدیدهای فضای مجازی
۳۵	کمرنگ شدن ارزش ها
۳۵	گسترش شبهات فکری و تضعیف اعتقادات
۳۵	دزدی و جاسوسی اطلاعات
۳۶	دروغگویی و وارونه سازی حقایق
۳۷	کودک و نوجوان، هدف اصلی تهدیدات فضای مجازی
۳۷	ایجاد حس یأس و تحقیر
۳۸	تحمیل تفکر غلط غربی
۳۹	ضرورت فعالیت در فضای مجازی
۳۹	جنگ امروز عرصه تقابل
۴۰	لزوم مقابله با تهاجم فرهنگی رسانه
۴۱	نقشه راه (روش فعالیت در فضای مجازی)
۴۱	پرهیز از مشغولیت های بیهوده و نادرست
۴۱	تبیین باورهای مذهبی
۴۲	احتیاج به زمان برای حل مسائل سایبری
۴۲	ضرورت استفاده صحیح از روشهای تبلیغاتی
۴۳	کنترل آزادی های رسانه ای
۴۴	لزوم رعایت حقوق افراد در فضای مجازی
۴۴	لزوم پایبندی به قانون در فضای مجازی
۴۴	برنامه ریزی و مدیریت آینده
۴۶	نتیجه گیری:

فضای مجازی از نگاه رهبر معظم انقلاب

پیشگفتار

این روزها با وجود حملات گسترده دشمن در عرصه فضای مجازی، ضرورت حضور جبهه انقلابی در این عرصه بیشتر از گذشته احساس می شود. با پیدایش فضای مجازی در چند دهه اخیر، دنیا دریچه های جدیدی از ارتباطات را به خود دید.

به طوری که فضای مجازی تاثیرات شگرفی در عرصه فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، امنیتی و دفاعی گذاشت و زندگی روزمره همه افراد جامعه را تحت تاثیر خود قرار داد .

در همین راستا توجه به فضای مجازی یکی از دغدغه های بزرگان کشور از جمله مقام معظم رهبری در طول سالیان گذشته بوده است که تاکیدات معظم له در خصوص لزوم تمرکز بر فضای مجازی خود گواهی آشکار بر اهمیت این موضوع است. چنانکه ایشان در حکم انتصاب اعضای جدید شورای عالی فضای مجازی با تبیین مسائل مربوط به این شورا فرمودند: «پیدایش فضای مجازی در چند دهه ی اخیر یکی از بزرگترین نمادهای تحول جهانی است. رخدادی که تأثیرات شگرف آن هر روز در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی،

سیاسی، امنیتی و دفاعی در عرصه‌ی ملی و بین‌المللی نمود بیشتری پیدا می‌کند.

اکنون بیش از سه سال از تشکیل شورای عالی فضای مجازی می‌گذرد؛ شورائی که با مرکز ملی فضای مجازی وابسته به آن، به عنوان نقطه کانونی مواجهه‌ی هوشمندانه و مقتدرانه با تحولات پرشتاب این عرصه، برای استفاده از فرصت‌ها و ظرفیت‌ها و مقابله با آسیب‌ها و تهدیدات آن شناخته شده است.

وظیفه اصلی این تشکیلات سیاستگذاری، مدیریت کلان و برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری‌های لازم و به‌هنگام و همچنین نظارت و رصد کارآمد و روزآمد در این عرصه می‌باشد. لذا لازم است با توجه به تحولات سریع و پیچیده در این میدان از یک طرف و نیازهای واقعی و متراکم کشور از طرف دیگر، خود را برای انجام رسالتی سنگین در یک دوره چهار ساله آماده کند.»

تاکید بر حضور روحانیون در عرصه فضای مجازی

آنقدر مقام معظم رهبری فضای مجازی را خطیر و مهم می‌دانند که این موضوع را در جلسه درس خارج فقه خود در تاریخ ۱۶ شهریور ۹۵ نیز بیان می‌کنند. رهبری معظم انقلاب در جلسه درس خارج فقه خطاب به طلاب و با اشاره به وجود برنامه‌های گسترده برای انحراف ذهن و دل مردم و جوانان از اصل دین، اولین و مهمترین وظیفه روحانیون را «مقابله با نقشه دین‌زدایی

و عفت‌زدایی» خواندند و تأکید کردند: «حوزه‌های علمیه و روحانیون باید با شناخت فضای مجازی و استفاده از فرصتهای آن، معارف و مفاهیم اسلامی را تبیین کنند.» ایشان همچنین در این دیدار با اشاره به هزینه‌های گزاف و برنامه‌ریزی‌های فراوان علیه ایمان و اعتقادات مردم گفتند: «دشمن از طریق تولید و ترویج شبهات و همچنین تولید محتوای ضد عفت و حیا، به دنبال انحراف جوانان مؤمن و سالم از اصل دین و دریدن پرده‌های حیا است و امروز این کار در بستر فضای مجازی انجام می‌شود.»

حضرت آیت الله خامنه‌ای، مقابله با این نقشه را اولین و مهمترین وظیفه روحانیت خواندند و خاطر نشان کردند: «حوزه‌های علمیه و دانایان مذهب باید قابلیت مواجه شدن با لشکر عظیم دشمن را در خود ایجاد کنند.» ایشان با اظهار تأسف از ناآشنایی برخی مبلغان دینی با ابزارهای جدید رایانه‌ای و همچنین عدم درک درست از اهمیت مسئله فضای مجازی در برخی مسئولان، افزودند: «فضای مجازی، به صورت توأمان دارای منافع و مضرات بی‌شماری است که باید با استفاده از فرصتهای آن، مفاهیم اسلامی را در سطح گسترده ترویج کرد و در همین خصوص، شورای عالی فضای مجازی با هدف تمرکز در فکر، تصمیم و اقدام تشکیل شد.

حضرت آیت الله خامنه‌ای، شناسایی شبهات روز و پاسخ به آنها را از جمله کارهای مهم حوزه‌های علمیه

برشمردند و افزودند: «این کار هیچ منافاتی با فقاقت ندارد، زیرا فقه، منحصر به احکام عملی نیست، بلکه «فقه الله الاکبر» در واقع همان معارف اسلامی است و باید برای پاسخ به شبهات دینی نیز همانند کاوشهای دقیق و پردامنه فقهی، اقدام و عمل کرد.»

رهبر فرزانه انقلاب در خلال این صحبت ها با تاکید بر توجه بر فضای مجازی، فرمودند: «امروز هم فضای مجازی یک صحرای بی‌پایانی است که از همه طرفش می‌شود حرکت کرد. دیگر مثل سابق نیست که شما بخواهید یک مطلبی را بیان کنید، ناچار باشید روی کاغذ بنویسید، آن را پلی‌کپی کنید یا فتوکپی کنید.» ایشان در ادامه خاطر نشان کردند: «هر یک نفری که بتواند با رایانه کار بکند یک رسانه است. می‌نشینند پخش میکنند شبهات را، حرفها را، جوانهای مؤمن را، جوانهای سالم را گمراه می‌کنند.»

با تامل در سخنان مقام معظم رهبری می‌توان دریافت که مقام معظم رهبری چند مولفه بسیار مهم را در درس خارج فقه خود از روحانیون خواستار شدند که طی آن می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد؛

الف. لزوم شناخت روحانیون از فضای مجازی

ب. جلوگیری از اجرای نقشه‌های دشمنان برای

انحراف جوانان در فضای مجازی

ج. مقابله با روش شبهه پراکنی دشمنان در فضای

مجازی توسط روحانیون

د. انتقاد از روحانیونی که با فضای مجازی بیگانه هستند

البته وقتی به تاریخ نگاهی می اندازیم متوجه می شویم که رهبر معظم انقلاب همواره بر حضور علما و روحانیون در فضای مجازی تاکید داشته اند و از حضور این اқشار به عنوان یک فرصت در فضای مجازی یاد کرده اند.

این کارزار فکری به هیچ وجه به زیان ما نیست

در دهه گذشته نیز مقام معظم رهبری به فراخور زمان به موضوع مهم فضای مجازی پرداخته اند. چنانکه در دیدار با علما و روحانیون استان کرمان در یازدهم اردیبهشت سال ۸۴ با تاکید بر حضور روحانیون در فضای مجازی و سایر فضای های تبلیغاتی، فرمودند: «امروز وظایف حوزه های علمیه با گذشته تفاوت های زیادی کرده است. حوزه ی علمیه فقط برای اقامه جماعت نیست. منبر رفتن به صورت سنتی هم اگر محتوای عالی و پُر مغزی نداشته باشد، کافی نیست. امروز شما ببینید وسایل تبلیغ در دنیا چقدر متنوع شده؛ این طرف دنیا یک نفر جوان پای یک دستگاه کوچک می نشیند و افکار، تصورات، تخیلات، پیشنهادهای فکری و پیشنهادهای عملی را از سوی هر کسی - بلکه هر ناکسی - از آن طرف دنیا دریافت می کند.» ایشان همچنین در ادامه خاطرنشان کردند: «امروز

اینترنت و ماهواره و وسایل ارتباطی بسیار متنوع وجود دارد و حرف، آسان به همه جای دنیا می‌رسد. میدان افکار مردم و مؤمنین، عرصه کارزار تفکرات گوناگون است. امروز ما در یک میدان جنگ و کارزار حقیقی فکری قرار داریم.»

رهبر معظم له با بیان اینکه این کارزار به سود ماست، افزودند: «این کارزار فکری به هیچ وجه به زیان ما نیست؛ به سود ماست. اگر وارد این میدان بشویم و آنچه را که نیاز ماست - از مهمات تفکر اسلامی و انبارهای معارف الهی و اسلامی - بیرون بکشیم و صرف کنیم، قطعاً بُرد با ماست؛ لیکن مسأله این است که ما باید این کار را بکنیم.»

لزوم تقویت ارتباط حقیقی به جای ارتباط مجازی

البته باید این نکته را نیز عنوان کرد که تمامی مباحث در فضای مجازی خلاصه نمی‌شود. در واقع نباید تمام سرمایه خود را در فضای مجازی صرف کرد. به عبارت دیگر تاثیر گذاری ارتباط حقیقی به جای ارتباط مجازی بدون شک خیلی بیشتر است.

در همین خصوص رهبر معظم انقلاب در دیدار روحانیان و مبلغان در آستانه ماه محرم سال ۸۴ می‌فرمایند: «هنرمندی در نحوه بیان است. من به منبر خیلی عقیده دارم. امروز اینترنت، ماهواره، تلویزیون و ابزارهای گوناگون ارتباطی فراوان هست، اما هیچ کدام

از این‌ها منبر نیست.»

ایشان همچنین با تاکید بر لزوم ارتباط مستقیم و چهره به چهره، خاطر نشان کردند: «منبر یعنی روبه رو و نفس به نفس حرف زدن؛ این یک تأثیر مشخص و ممتازی دارد که در هیچ‌کدام از شیوه‌های دیگر، این تأثیر وجود ندارد. این را باید نگه داشت؛ چیز باارزشی است؛ منتها بایستی آن را هنرمندانه ادا کرد تا بتواند اثر ببخشد.»

رهبر انقلاب همچنین در دیدار با ائمه جماعات مساجد استان تهران در ۳۱ مرداد امسال تاکید کردند: «این مجالس روضه‌خوانی، مجالس وعظ و خطابه، مجالس گوناگون خیلی چیزهای مهمی است؛ اینها را دست‌کم نباید گرفت، هم از فضای مجازی مؤثرتر است، هم از صداوسیما مؤثرتر است، منتها خوب دایره‌اش محدود است؛ اگرچنانچه این سلسله عظیم، این تشکیلات عظیم خوب کار کند و در همه‌جا کار کند، تأثیراتش بر همه‌ی اینها فائق خواهد آمد و میتوانید شما این جوان را، این مخاطب را به معنای واقعی کلمه مصونیت ببخشید و میتوانید او را در مقابل این میکروب‌ها و این ویروس‌هایی که به‌طور دائم دارد سرازیر میشود به‌طرف این کشور و طرف این نظام واکسینه کنید. بنابراین مسجد هسته‌ی مقاومت است، منتها مقاومت بانواعه؛ مقاومت فرهنگی، مقاومت سیاسی، و در جای خود هم مقاومت امنیتی و نظامی؛ کمالینکه در مساجد اینگونه بوده است.»

وضعیت نابسامان فضای سایبر در اوایل دهه هشتاد

این موضوع که برخی گمان می کنند، فضای سایبری در چند سال اخیر تبدیل به یک معضل شده است، یک امر اشتباه است. چرا که رهبر فرزانه انقلاب از اواخر دهه ۷۰ و اوایل دهه هشتاد به معضلات این فضا در حالی اشاره می کردند که همواره از این فضا به عنوان یک فرصت یادآور می شدند.

مقام معظم رهبری در جلسه با مجلس خبرگان رهبری در بهمن ماه سال ۱۳۷۹ با هشدار دادن نسبت به حمله دشمن از طریق اینترنت، اظهار داشتند: «این تبلیغات فرنگی و این تهاجم فرهنگی چیز جدیدی نیست؛ آنچه که جدید بود - که ما در این چند سال بر روی آن تکیه کردیم - روشهای نویی بود که در داخل کشور شروع شد و هنوز هم ادامه دارد. در دنیا تهاجم فرهنگی علیه انقلاب، از تهاجم سیاسی و اقتصادی سریع تر و همه گیرتر و همه جایی تر بود.»

ایشان همچنین با اشاره به این که دشمن حملات خود را از فیلم ها به اینترنت کشانده، افزودند: «انواع و اقسام کارها را کردند؛ چقدر علیه اسلام و انقلاب و مبانی اسلامی و مبانی شیعی، که فکر می کردند در پدید آمدن این انقلاب نقش داشته، فیلم ساختند - که امروز آن را به رایانه و اینترنت هم کشانده اند - و همه کارهایی را که می توانستند، انجام دادند؛ برای این که جلو این سخن نو را - یعنی این که باید قدرت سیاسی در کشور در دست

انسانهای پرهیزگار و عادل باشد و شرط این اقتدار سیاسی، پرهیزگاری و عدالت باشد - بگیرند. این سخن نو چیزی است که هر صاحب قدرتی را در دنیا تکان می‌دهد و هر دستگاهی را که از قدرت، انتفاع مادی می‌برد، دچار وحشت می‌کند. لذا همه جای دنیا با این فکر مخالفند.»

رهبر انقلاب در این دیدار تاکید کردند: «امروز دشمن از همه روشها استفاده میکند. من دیروز در جمع جوانها میگفتم که امروز صدها سایت اصلی و هزاران سایت فرعی در اینترنت وجود دارد که هدف عمده‌شان این است که تفکرات اسلامی و بخصوص تفکرات شیعی را مورد تهاجم قرار دهند. تهاجم هم تهاجم استدلالی نیست؛ از روشهای تخریبی و از روشهای روانشناسانه و غیره استفاده میکنند. همه اینها پاسخ دارد؛ پاسخهایش هم مشکل نیست؛ بایستی از این وسایل استفاده کرد. باید از آنچه که در اختیار داریم، حداکثر استفاده را بکنیم. ما نه از صدا و سیمایمان، نه از مطبوعاتمان و نه از بسیاری از منابع عظیم عمومیمان، چنان که باید و شاید، استفاده نمیکنیم. این ضعفهای ماست؛ این ضعفها را بایستی کم کنیم. باید روزبه‌روز نقاط ضعف را کم و نقاط قوت را زیاد کرد؛ و این ممکن است.»

پالایش پایگاه‌های مخرب و برخورد با تخلفات اینترنتی

مقام معظم رهبری در سال ۱۳۸۰ نیز خطاب به شورای عالی انقلاب فرهنگی، وضعیت اینترنت را نابسامان عنوان کرده و ضمن هشدار، بحث کنترل و پالایش

پایگاه‌های مخرب و برخورد با تخلفات اینترنتی را در راس اولویتهای فرهنگی دانسته و برای این کار مهلت یک ماهه مقرر فرمودند.

حضرت آیت الله خامنه ای با ارائه تعبیری جالب در مورخه ۸۱/۹/۲۶ در دیدار به اعضاء شورای عالی انقلاب فرهنگی فرمودند: «اینترنت یکی از نعم بزرگ الهی است، اما در عین حال یک نعمت بزرگ هم هست؛ یعنی یک چاقوی دو دم و خطرناک... اینترنت الان مثل یک جریان افسار گسیخته است... این مثل آن است که کسی یک سگ وحشی را بیاورد، بگویند قلاده‌اش کو؟ بگویند سفارش کرده‌ایم آهنگر قلاده را بسازد»

مقام معظم رهبری در پاسخ به دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی در اردیبهشت سال ۸۲ نیز به این موضوع اشاره کردند و در پاسخ به سوال دانشجویی که پرسید: «خواهشمندم توضیح دهید که چرا چین کمونیست، اینترنت را به شدت سانسور می کند؛ ولی در ایران اسلامی این کار انجام نمی شود؟» فرمودند: «در همه جای دنیا - مخصوص چین نیست - وقتی جهاز عظیم و فراگیر اینترنت وارد می شود، معمولاً فیلترهایی هم وجود دارد که هر کشور به فراخور تمایلات و تفکرات و مصالحی که دارد، آن‌ها را کار می گذارد؛ این یک امر طبیعی است.»

از ماهواره ها و اینترنت کاملاً خبر دارم

آن روزها هنوز بحث معضلات فرهنگی ناشی از اینترنت و فضای مجازی به گستردگی حال نبود اما درایت و پیش بینی رهبر معظم انقلاب اسلامی طوری بود که از خطری بزرگ در عرصه فضای مجازی به مردم هشدار می دادند.

مقام معظم رهبری در دیدار با جوانان و فرهنگیان در مصالای رشت در اردیبهشت ماه سال ۸۰، با اشاره تلویحی به این موضوع و بیان اینکه این فضاها را رصد می کنم، فرمودند: «کسانی این طور وانمود می کنند نسلی که روی کار می آید - که اصطلاحاً به آن «نسل سوم انقلاب» می گویند - پشتکرده به انقلاب و رویگردان از ارزشهای دینی است؛ یا اگر هم نیست، به طور اجتنابناپذیری این گونه خواهد شد! بنده صددرصد حرف آن ها را رد می کنم. نه این که من عوامل فسادبرانگیز فرهنگی را نمی بینم یا نمی شناسم یا از آن ها خبر ندارم؛ نخیر، بنده از ماهواره و اینترنت و رمان ها و فیلم ها و آهنگ ها و حرفهای فاسد کاملاً خبر دارم و آن ها را دست کم نمی گیرم. من عمرم را در میان جوانان گذرانده ام.»

زرسالاران و سیطره بر اینترنت

تا ایام قبل از فتنه سال ۸۸ مقام معظم رهبری از موضوع فضای مجازی به عنوان یکی از چالش ها عنوان می کردند و حتی از علما و روحانیون می خواستند که

پای کار آمده با این روش های تبلیغی دشمن مقابله کنند.

حضرت آیت الله خامنه ای در دیدار با رئیس و مدیران سازمان صدا و سیما در آذرماه سال ۸۳ با بیان حرکت اشغالگرانه غربی تصریح داشتند: «الان اشغالگر - مثل همان اشغالگری که بخارست یا پاریس یا فلان کشور را تصرف کرده بود - در حال اشغال تدریجی است. این اشغالگر کیست؟ پاسخ این نیست که این اشغالگر دولت امریکا یا فلان دولت دیگر است؛ نه، این اشغالگر یک طبقه اجتماعی است؛ طبقه ای که دولت امریکا و دولتهای دیگر را به قدر توانایی و قدرت خود و آمادگی آنها دارد هدایت می کند.»

ایشان همچنین افزودند: «البته در بافت و ساخت این دولت ها هم بدون شک افراد این طبقه حضور دارند؛ اما هدایت، هدایت یک دولت نیست؛ هدایت یک مجموعه طبقاتی است، که اگر بخواهیم در یک عبارت برای این ها اسم معین کنیم، باید بگوییم «زرسالاران اقتدارطلب». هدفشان هم سیطره بر منابع حیاتی و مالی همه دنیاست.»

مقام معظم رهبری پس از تبیین کامل موضوع خاطر نشان کردند: «البته این سیطره، یک الزامات سیاسی دارد که همان نظم نوین جهانی است؛ یک الزامات علمی و اداری دارد که بتدریج خود را به آن نزدیک می کنند. مسأله جهانی سازی که امروز در تجارت، پول، فرهنگ و

شبکه‌های فرهنگی - مثل اینترنت و مانند آن - مطرح است، همه دانسته و نادانسته در خدمت این مجموعه طبقاتی است. البته تحلیل جامعه‌شناختی این‌ها خیلی دقیق، ریز و مفصل است.»

فضای مجازی در خدمت فتنه ۸۸

در سال ۸۸ مواضع رهبری در خصوص لزوم تمرکز بر فضای مجازی تعدد بیشتری یافت به طوری که در این سال مقام معظم رهبری در چند سخنرانی متفاوت به این موضوع اشاره کردند. همانطور که برای هر فردی روشن است، سال ۸۸ سالی بود که کشور به لبه پرتگاه فتنه کشیده شد و این که با وجود مسئله مهمی مثل فتنه، رهبری انقلاب باز تاکید بر فضای مجازی می‌کنند، گواهی دیگر بر اهمیت این موضوع است. همانطور که رهبر انقلاب چندین سال قبل پیش بینی کرده بودند، این چاقو این بار لبه تیز خود را به کشور نشان داده بود. در حالی که در فتنه ۸۸ شاهد تجمع گسترده معاندین و فتنه‌گران در فضای مجازی بودیم. برای مثال بیشتر قرارها برای تجمع توسط فعالین فضای مجازی ضد انقلاب گذاشته می‌شد.

هزینه‌های اینترنتی آمریکا برای شکست ایران

حضرت آیت الله خامنه‌ای در دیدار با هزاران نفر از مردم استان مازندران در بهمن ماه سال ۸۸، بی‌اثر

بودن توطئه‌های امریکا در سی سال گذشته را بسیار واضح و آشکار دانستند و تأکید کردند: «دلیل بی‌اثر بودن توطئه‌ها، این است که امروز جمهوری اسلامی ایران ده‌ها برابر قوی‌تر از روزها و سالهای اولیه شده است و به حرکت خود با شتاب و قدرت بیشتر ادامه می‌دهد.»

ایشان با اظهار تعجب از عبرت نگرفتن دشمنان ملت ایران، از بی‌اثر بودن توطئه‌های قبلی و تلاش برای برنامه‌های جدید و در عین حال تکراری افزودند: «آمریکایی‌ها می‌گویند ۴۵ میلیون دلار بودجه تصویب کرده‌اند تا از طریق اینترنت، جمهوری اسلامی ایران را شکست دهند که این نشان دهنده اوج درماندگی دشمن است زیرا آن‌ها تاکنون ده‌ها ۴۵ میلیون دلار صرف مقابله با نظام اسلامی از طریق کار دیپلماسی، تحریم، اعزام جاسوس، استخدام مزدور و روشهای دیگر کرده‌اند ولی به هیچ نتیجه‌ای نرسیده‌اند.»

فضای مجازی در خدمت نویسندگان و مورخان

یکی دیگر از مسائلی که رهبر معظم انقلاب در حوزه فضای مجازی به آن تأکید دارند، لزوم به خدمت‌گیری از فضای مجازی در عرصه ثبت مستندات تاریخی است. حضرت آیت الله خامنه‌ای در دیدار با مسؤولان و محققان مرکز اسناد انقلاب اسلامی در تاریخ ۹۰/۱/۳۱ به این نکته اشاره کردند و قرار دادن اسناد را در فضای

مجازی خواستار شدند.

در این دیدار رهبر انقلاب اسلامی استفاده از ظرفیتهای فضای مجازی را مهم خواندند و تأکید کردند: «قرار دادن اسناد متقن و جهت دهنده در فضای مجازی، به بسیاری از محققان و نویسندگان کمک شایانی خواهد کرد.»

حضرت آیت الله خامنه ای همچنین با اشاره به تدوین خاطرات شفاهی در عرصه تاریخ نگاری انقلاب اسلامی ایران، خاطرنشان کردند: «از آفات اینگونه تاریخ نگاری ها، برخی اظهارنظرهای غیرواقعی و ارائه دیدگاههای تغییر یافته امروزی بجای دیدگاههای واقعی آن دوره تاریخی است.»

نسل جوان انقلاب در مقابل آسیب های فضای مجازی

رهبری معظم انقلاب اسلامی به آسیب های مجازی در فرمایشات مهمشان در دیدار با اعضای مجلس خبرگان رهبری نیز اشاره داشته اند. رهبر انقلاب اسلامی در دیدار با اعضای مجلس خبرگان رهبری در تاریخ ۱۵ اسفند ۹۲، دوازده وظیفه را برای مسئولان نظام اسلامی مشخص کردند.

واقع بینی و دیدن نقاط قوت فراوان در کنار برخی نقاط ضعف، نخستین وظیفه ای بود که حضرت آیت الله خامنه ای به آن اشاره کردند و گفتند: «واقعیت آن است که انقلاب اسلامی ایران برخلاف انقلابهای معمول در دنیا، با وجود گذشت بیش از سه دهه از پیروزی آن،

همچنان سرزنده و شاداب است و از اسلام و استقلال و ایستادگی ملی و توسعه درون‌زا و عدالت‌سخن می‌گوید و برای این اهداف بزرگ، تلاش می‌کند.

افتخار به نسل جوان متدین و انقلابی و قدر دانستن این جوانان، دومین وظیفه‌ای بود که رهبر انقلاب اسلامی به مسئولان گوشزد کردند و افزودند: «شأن نسل جوان کنونی انقلاب، بالاتر از جوان نسل اول انقلاب است زیرا جوان امروز با وجود آنکه پیروزی انقلاب و مسائل بعد از آن را ندیده و در معرض انواع آسیب‌های ناشی از فضای مجازی و ماهواره‌ها نیز قرار دارد اما متدین است و پای انقلاب ایستاده است.»

در اینجا بد نیست به برخی از آسیب های ناشی از فضای مجازی در ایران اشاره کنیم:

رابطه اینترنت و آسیب های اجتماعی

عمل آسیب زا

تغییرات هویتی

انزوای اجتماعی

اعتیاد اینترنتی

خشونت

کاهش سلامت روانی

افت تحصیلی

اعتماد با سرعت بالا

ابزاری برای آسیب ها

قماربازی

نقض حریم خصوصی

سرقت اطلاعات و هویت

عشق در فضای مجازی

اخفای هویت

بدون احساس مسئولیت

محتوای آسیب زا

هرزه نگاری

الحادی

دسترسی بدون حد و مرز

آسیب های اینترنت در ایران:

ابعاد فرهنگی

کاهش نفوذ رسانه های ملی و داخلی
ایجاد مچر که های قوی برای تبادل فرهنگی غیر قابل کنترل
بستر سازی بیشتر برای تهاجم فرهنگی
انتقال هنجارها و نرم های ارزشی و اخلاقی غربی
چالش های انتقادی در مباحث دینی و مذهبی
جایگزینی رسانه های

ابعاد بین المللی

ورود بازیگران جدید در عرصه مناسبات داخلی
افزایش تخریب نفوذ جریان های معاند
افزایش همگرایی گروه های داخلی و خارجی همفکر علیه نظام

ابعاد سیاسی

ایجاد گروه های سیاسی مجازی
اختلال در روند کنترل جریان اطلاع رسانی سیاسی
انتقال مسئیم اندیشه ها و دیدگاه های جریان های معاند به داخل
ایجاد گروه های فشار و ذی نفوذ مجازی
کازرگردهای مشروعیتی
ایجاد مطالبات جدید سیاسی
دموکراسی دیجیتال
بی اعتبار سازی مرزها
ازار عقاید سیاسی
آزادی ایجاد انجمن های مخالف

ابعاد اجتماعی

ارتباطات نا متعارف میان جوانان
گرایش رایانه ای و اینترنتی
گسست میان نسلی
ایجاد بستر سازی اجتماعی
تهدید بنیان های خانواده
اعتیاد اینترنتی
شکل گیری خرده فرهنگ های مختلف
انتشار مطالبات قومی و منطقه ای قومیت ها

ابعاد امنیتی اطلاعاتی

جاسوسی اینترنتی
کاهش اقتدار سیستم امنیتی و اطلاعاتی
آموزش های مخرب

تأثیر گذاری گسترده فضای مجازی

یکی از نکاتی که رهبر معظم انقلاب در چند سال اخیر برای مقابله با آسیب های فضای مجازی به آن تکیه کرده اند، بحث تشکیل شورای عالی فضای مجازی است که دائماً این موضوع را به مسئولین و ریاست جمهوری در دیدارهای مختلف گوشزد کرده اند. حضرت آیت الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای شورای عالی فضای مجازی در شهریور ۱۳۹۴، این شورا را مرکز اصلی سیاستگذاری آگاهانه، مسئولانه و مقتدرانه در خصوص فضای مجازی خواندند و با اشاره به گسترش روزافزون و پرسرعت پدیده عظیم و بی‌نظیر فضای مجازی تأکید کردند: «باید با استفاده از تواناییها و استعداد های جوان کشور و با سیاستگذاری صحیح و اقدامات سنجیده و هماهنگ و بدون از دست دادن زمان به سمت خروج از حالت انفعال در عرصه فضای مجازی، و حضور فعال و تأثیر گذار و تولید محتوای اسلامی متقن و جذاب حرکت کنیم.»

ایشان با اشاره به تأثیر گذاری گسترده فضای مجازی به عنوان یک قدرت نرم فوق‌العاده در عرصه‌های مختلف از جمله فرهنگ، سیاست، اقتصاد، سبک زندگی، ایمان، اعتقادات دینی و اخلاقیات، بر لزوم طراحی مناسب و دقیق برای حفظ حریم امنیت فکری و اخلاقی جامعه در این عرصه تأکید کردند و افزودند: «لازمه حضور فعال

و تأثیرگذار در فضای مجازی، «تمرکز در تصمیم‌گیری»، «جدیت در اجرا بدون از دست دادن زمان»، «هماهنگی میان دستگاهها» و «پرهیز از موازی‌کاری و تعارض» است.

رهبر انقلاب همچنین برنامه‌ریزی و حمایت دولت به‌ویژه معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری برای گسترش صنایع مرتبط با فناوری ارتباطات را بسیار ضروری خواندند و تأکید کردند: «گسترش این صنایع از طریق شرکتهای دانش‌بنیان، تأثیر بالایی در اشتغال‌زایی و تحول در اقتصاد کشور خواهد داشت.»

تشکیل شورای عالی فضای مجازی

در اسفند ماه سال ۹۰ شاهد تشکیل شورای عالی فضای مجازی به دستور رهبر انقلاب بودیم. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای ضمن دستور برای تشکیل شورای عالی فضای مجازی به ریاست رئیس‌جمهور، اعضای حقوقی و حقیقی این شورا را تعیین کردند.

رهبر انقلاب اسلامی در آن ایام آثار چشمگیر شبکه جهانی اینترنت در ابعاد زندگی فردی و اجتماعی، لزوم برنامه‌ریزی و هماهنگی به منظور صیانت از آسیب‌های ناشی از آن، و بهره‌گیری حداکثری از فرصت‌ها در جهت ارائه خدمات گسترده و مفید به مردم را از دلایل اصلی ضرورت تشکیل شورای عالی فضای مجازی برشمردند و تأکید کردند: «این شورا وظیفه دارد مرکزی بنام مرکز

ملی فضای مجازی کشور ایجاد کند.»

حضرت آیت الله خامنه ای در حکم تشکیل و انتصاب اعضای شورای عالی فضای مجازی، یادآور شدند: «گسترش فزاینده فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطاتی بویژه شبکه‌ی جهانی اینترنت و آثار چشمگیر آن در ابعاد زندگی فردی و اجتماعی، و لزوم سرمایه‌گذاری وسیع و هدفمند در جهت بهره‌گیری حداکثری از فرصت‌های ناشی از آن در جهت پیشرفت همه جانبه کشور و ارائه خدمات گسترده و مفید به اقشار گوناگون مردم و همچنین ضرورت برنامه‌ریزی و هماهنگی مستمر به منظور صیانت از آسیب‌های ناشی از آن اقتضا می‌کند که نقطه‌ی کانونی متمرکزی برای سیاستگذاری، تصمیم‌گیری و هماهنگی در فضای مجازی کشور بوجود آید. به این مناسبت شورای عالی فضای مجازی کشور با اختیارات کافی به ریاست رئیس جمهور تشکیل می‌گردد و لازم است به کلیه مصوبات آن ترتیب آثار قانونی داده شود.»

رهبر معظم انقلاب اسلامی در ادامه خاطر نشان کردند: «این شورا وظیفه دارد مرکزی به نام مرکز ملی فضای مجازی کشور ایجاد نماید تا اشراف کامل و به روز نسبت به فضای مجازی در سطح داخلی و جهانی و تصمیم‌گیری نسبت به نحوه مواجهه فعال و خردمندانه کشور با این موضوع از حیث سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و محتوایی در چارچوب مصوبات شورای عالی و نظارت بر

اجرای دقیق تصمیمات در همه سطوح تحقق یابد. نکات اساسی در مورد وظایف شورای عالی و مرکز فضای ملی مجازی با تأکید بر توجه جدی به آن، در پیوست این حکم ابلاغ میگردد.»

مسیر حرکت شورای عالی فضای مجازی

اما پس از این همه تأکیدات و توصیه های مقام معظم رهبری مبنی بر تمرکز بر فضای مجازی، آنطور که باید در دوره اول شورای عالی فضای مجازی اتفاقی نیفتاد و فعالیت چشمگیری انجام نشد. با تشکیل دوره دوم شورای عالی فضای مجازی دوباره معظم له به میدان آمدند و مسیر حرکت شورای عالی فضای مجازی را در دیدار با رئیس جمهور و اعضای شورای عالی فضای مجازی، مشخص کردند.

حضرت آیت الله خامنه ای رهبر معظم انقلاب اسلامی در ۱۶ شهریور ماه ۱۳۹۴ در دیدار با رئیس جمهور و اعضای شورای عالی فضای مجازی، این شورا را مرکز اصلی سیاستگذاری آگاهانه، مسئولانه و مقتدرانه در خصوص فضای مجازی خواندند و با اشاره به گسترش روزافزون و پرسرعت پدیده ی عظیم و بی نظیر فضای مجازی تأکید کردند: «باید با استفاده از توانایی ها و استعداد های جوان کشور و با سیاستگذاری صحیح و اقدامات سنجیده و هماهنگ و بدون از دادن زمان به سمت خروج از حالت انفعال در عرصه فضای مجازی،

و حضور فعال و تأثیرگذار و تولید محتوای اسلامی متقن و جذاب حرکت کنیم.»

رهبر معظم انقلاب اسلامی در حکم انتصاب اعضای جدید شورای عالی فضای مجازی با تبیین مسائل مربوط به این شورا فرمودند: «اینجانب ضمن تأکید بر مفاد حکم اولیه تشکیل شورا و پیوست آن، ضروری می دانم که نکات و موارد زیر، مورد اهتمام و توجه جدی رئیس و اعضای محترم شورای عالی فضای مجازی قرار گیرد:

۱- انحلال شوراهای عالی مصوب در گذشته که موازی این شورا هستند، به منظور تحکیم جایگاه فراقوه‌ای و موقعیت محوری و کانونی شورای عالی و نیز انتقال وظایف آن شوراها به شورای عالی فضای مجازی.

۲- تثبیت و تقویت جایگاه مرکز ملی فضای مجازی به عنوان بازوی شورای عالی فضای مجازی در جهت تحقق تصمیمات آن شورا با وظایف: رصد وضعیت جاری فضای مجازی و پیش‌بینی و آینده‌نگری تحولات در این فضا در سطح ملی و بین‌المللی، ایجاد هماهنگی و هم‌افزایی میان وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها و نهادهای مختلف ذی‌ربط در ابعاد علمی، فنی، اقتصادی، بازرگانی، حقوقی، انتظامی، امنیتی و دفاعی مرتبط با فضای مجازی و نظارت مستمر بر عملکرد دستگاه‌ها و بخش‌های ذی‌ربط در چارچوب مصوبات شورای عالی.

۳- ارتقای جمهوری اسلامی ایران به قدرت سایبری

در طراز قدرت‌های تأثیرگذار جهانی و برخورداری از ابتکار عمل و قدرت تعامل با دیگر کشورها در جهت شکل‌دهی به قواعد و قوانین مرتبط با فضای مجازی در عرصه جهانی با رویکرد اخلاق‌مدار و عادلانه.

۴- اهتمام ملی و همه‌جانبه و سرمایه‌گذاری جدی در امر ایجاد و توسعه انواع فناوری‌ها و صنایع کاملاً پیشرفته و رقابتی خصوصاً با استفاده و ایجاد رشته‌های نوین دانشگاهی و تربیت سرمایه‌های انسانی متعهد، متخصص و کارآمد مورد نیاز در بخش‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، محتوایی و خدماتی در تمامی ابعاد فضای مجازی به‌ویژه در برنامه ششم توسعه و برنامه‌ریزی سالانه کشور.

۵- تسریع در راه‌اندازی شبکه ملی اطلاعات پس از تصویب طرح آن در شورای عالی و نظارت مستمر و مؤثر مرکز ملی بر مراحل راه‌اندازی و بهره‌برداری از آن.

۶- اهتمام ویژه به سالم‌سازی و حفظ امنیت همه‌جانبه فضای مجازی کشور و نیز حفظ حریم خصوصی آحاد جامعه و مقابله مؤثر با نفوذ و دست‌اندازی بیگانگان در این عرصه.

۷- ترویج هنجارها، ارزش‌ها و سبک زندگی اسلامی ایرانی و ممانعت از رخنه‌ها و آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی در این عرصه و مقابله مؤثر با تهاجم همه‌جانبه فرهنگی و نیز ارتقای فرهنگ کاربری و سواد فضای مجازی جامعه.

۸- احراز جایگاه و سهم مناسب برای اقتصاد دانش‌بنیان در فضای مجازی در چارچوب سیاست‌های اقتصاد مقاومتی کشور و برنامه‌ریزی همه‌جانبه برای بهبود شرایط کسب و کار مرتبط با فناوری‌های مجازی و بهره‌گیری از فرصت‌های اشتغال‌زایی و نیز رونق محتوا، خدمات و تجارت در این عرصه.

۹- توسعه محتوا و خدمات کارآمد و رقابتی منطبق بر ارزش‌ها و فرهنگ اسلامی - ایرانی در تمامی قلمروهای مورد نیاز جامعه و جلب مشارکت‌های مردمی و بکارگیری ظرفیت‌های بخش خصوصی در این زمینه.

۱۰- تدوین و تصویب نظام‌های امنیتی، حقوقی، قضایی و انتظامی مورد نیاز در فضای مجازی.

بستن فضای مجازی عاقلانه نیست

هر چند به نظر می‌رسد که طی مدت زمان گذشته، رهبر انقلاب از عملکرد شورای عالی فضای مجازی در دوره دوم نیز رضایت چندانی نداشته‌اند؛ چنانکه در دیدار معلمان و فرهنگیان با رهبر انقلاب در اردیبهشت امسال، ایشان وزارت ارتباطات را یکی دیگر از دستگاه‌های مسئول در زمینه‌ی تربیت نسل آینده برشمردند و با اشاره به گستردگی فضای مجازی و سرعت روزافزون تحولات در این عرصه و ارتباط مستمر جوانان با فضای مجازی خاطر نشان کردند: «کسی مخالف استفاده از فضای مجازی نیست بلکه موضوع اصلی این است

که در چنین عرصه‌ای که لغزشگاه است باید زمینه‌ی استفاده‌ی صحیح فراهم شود نه آنکه فضای مجازی به صورت رها و غیر قابل کنترل باشد.»

رهبر انقلاب اسلامی با گلایه از وزارت ارتباطات و شورای عالی فضای مجازی گفتند: «کسی به دنبال بستن فضای مجازی نیست؛ زیرا این کار عاقلانه نیست اما چرا هنگامی که کشورهای دیگر برای حفاظت از فرهنگ خود، در استفاده از فضای مجازی چارچوب‌هایی قرار می‌دهند، ما فضای مجازی را رها کرده‌ایم؟»

تاکید رهبر انقلاب بر پیگیری مصوبات شورای عالی فضای مجازی

رهبر انقلاب در دیدار با رئیس جمهور و اعضای هیئت دولت در سوم شهریور ماه سال ۹۵ نیز اجرای اسناد بالادستی از جمله سیاستهای کلی نظام و سند چشم انداز را از لوازم قانون‌گرایی برشمردند و افزودند: «مصوبات شوراها و شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای عالی فضای مجازی که بسیار مهم است باید معتبر شناخته و براساس آنها عمل شود.»

مقام معظم رهبری در ادامه خاطر نشان کردند: «من دیروز پریروز بود با آقای دکتر روحانی راجع به شورای عالی فضای مجازی مختصراً صحبت کردم، بیشتر از این هم صحبت خواهیم کرد، شورای عالی مجازی - که ما در همین اتاق شاید چهار جلسه سه چهار ساعته با

حضور رؤسای سه قوه، و مجموعه‌ای از قوا نشستیم و این شورا تشکیل شده و بسیار مسئله مهمی است - مصوباتی دارد، این مصوبات را بایستی معتبر بدانند و بر طبق این مصوبات باید عمل بشود. این قانون‌گرایی و قانون‌مداری اگر چنانچه جا افتاد، مسلماً خیلی از آسیبها از بین خواهد رفت.»

جهاد مجازی و سنگربندی در فضای مجازی

همه تاکیدات رهبر معظم انقلاب در عرصه فضای مجازی و ضرورت حضور هوشمندانه در این عرصه حاکی از آن است امروز یکی از موارد جهاد را باید «جهاد مجازی» و «سنگربندی در این فضا» دانست. طبیعتاً اگر چنین تفکری حاکم شود، بسیاری از منویات مقام معظم رهبری نیز بر ذهن و فکر مسئولان امر، حاکم خواهد شد از جمله تسریع در راه اندازی شبکه ملی اطلاعات و اهتمام ویژه به سالم‌سازی و حفظ امنیت همه‌جانبه فضای مجازی کشور و همچنین ترویج هنجارها، ارزش‌ها و سبک زندگی اسلامی ایرانی. طبیعتاً هر یک روز که از اجرای فرامین رهبری در این حوزه بگذرد، به اندازه چند ماه از دشمنان در عرصه فضای مجازی عقب افتاده ایم؛ چراکه سرعت رشد و تحول در عرصه فضای مجازی منطبق با هنجارهای غربی، به قدری است که اکنون شاهد به روز رسانی روزانه و هفتگی برخی از شبکه‌های اجتماعی هستیم.

بر این اساس لازم است تا فضای مجازی را بر مبنای دیدگاه‌های مقام معظم رهبری که برگرفته از اطلاعات فراوان در این حوزه است، تطابق بخشیم. در زیر سعی شده است خلاصه‌ای کامل از «فضای مجازی از دیدگاه مقام معظم رهبری» ارائه شود تا راهگشایی باشد در مسیر آینده فضای مجازی کشور:

چیستی فضای مجازی: اهمیت فضای مجازی

• این حوزه به اندازه‌ی انقلاب اسلامی اهمیت دارد. رهبر معظم انقلاب در مقام تشبیه فرمودند که این فضا مثل یک رودخانه‌ی پر از آب و خروشان است که می‌آید و دائماً هم بر آب آن افزوده و خروشان‌تر می‌شود. اگر ما برای این رودخانه تدبیر کنیم و برنامه داشته باشیم؛ زه‌کشی کنیم و هدایت کنیم این رودخانه را تا به سد بریزد، می‌شود فرصت. اگر رهاش کنیم و برنامه‌ای برای آن نداشته باشیم، می‌شود یک تهدید. (حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر حمید شهریاری، رئیس مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی و عضو شورای عالی فضای مجازی - ۱۳۹۰/۱۲/۲۶)

• اینترنت یکی از نعم بزرگ الهی است، اما در عین حال یک نعمت بزرگ هم هست؛ یعنی یک چاقوی دو دم و خطرناک... اینترنت الان مثل یک جریان افسار گسیخته است... این مثل آن است که کسی یک

سگ وحشی را بیاورد، بگویند قلاده‌اش کو؟ بگویند سفارش کرده‌ایم آهنگر قلاده را بسازد! (دیدار با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی-۱۳۸۱/۰۶/۲۹)

فرصت های فضای مجازی ویژه انقلاب اسلامی

• ارتباط با دنیای اسلام

نه‌تنها در کشور ما - که نسل سوم انقلاب در آن در حال بالیدن است - بلکه در دنیای اسلام، جوانان عصر ارتباطات و عصر اینترنت که با مسائل دور از محیط خود براحتی میتوانند ارتباط بگیرند، دنبال این هستند که درباره‌ی مسائل انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی و درباره‌ی معمار این بنای عظیم، مطالب بیشتری بدانند. (بیانات در مراسم بیست و پنجمین سالروز رحلت حضرت امام خمینی- ۱۳۹۳/۰۳/۱۴)

• ایجاد حس کنجکاوی در مخاطبان جهانی

(دشمنان) از صدها بلکه هزاران ایستگاه تلویزیونی و رادیویی و اینترنتی استفاده کردند برای دشنام دادن به جمهوری اسلامی و به بانی بزرگ آن و به طرفداران آن. خود این مطلب به ما کمک کرده است، یعنی حس کنجکاوی را در مستمعان و مخاطبان در سراسر دنیا برانگیخته است؛ [...] «أَنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا. وَ أَكِيدُ كَيْدًا» (بیانات در مراسم بیست و پنجمین سالروز رحلت حضرت امام خمینی- ۹۳/۰۳/۱۴)

• ترویج معارف دینی

ابزارهای تسهیل‌کننده، مثل رایانه‌ها و ارتباطات اینترنتی و فضای مجازی و سایبری هم که الان در اختیار شماست. اگر بتوانید اینها را یاد بگیرید، میتوانید یک کلمه حرف درستی خودتان را به هزاران مستمعی که شما آنها را نمی‌شناسید، برسانید؛ این فرصت فوق‌العاده‌ای است؛ بنیاد این فرصت ضایع شود. (بیانات در دیدار علما و روحانیون استان خراسان شمالی - ۱۳۹۱/۰۷/۱۹)

با همه‌ی این وسایل ارتباط جمعی ای که وجود دارد - البته روحانیت باید از همه‌ی این وسایل ارتباط جمعی استفاده کند؛ از اینترنت و تکنولوژیهای جدید ارتباطاتی باید همه‌ی روحانیت برای دین استفاده کند؛ همچنانی که از رادیو و تلویزیون و بقیه‌ی چیزها استفاده می‌کند. (بیانات در دیدار روحانیون استان سمنان - ۱۳۸۵/۰۸/۱۷)

امروز اینترنت، ماهواره، تلویزیون و ابزارهای گوناگون ارتباطی فراوان هست، اما هیچ‌کدام از اینها منبر نیست؛ منبر یعنی روبه‌رو و نفس‌به‌نفس حرف زدن؛ این یک تأثیر مشخص و ممتازی دارد [...] منتها بایستی آن را هنرمندانه ادا کرد تا بتواند اثر ببخشد. (بیانات در دیدار روحانیان و مبلغان در آستانه‌ی ماه محرم ۱۳۸۴/۱۱/۵)

افزایش دقت و سرعت در دستیابی به اطلاعات

• قرار دادن اسناد متقن و جهت‌دهنده در فضای مجازی، به بسیاری از محققان و نویسندگان کمک

شایانی خواهد کرد. از آفات اینگونه تاریخ نگاری‌ها (تاریخ نگاری های شفاهی)، برخی اظهارنظرهای غیرواقعی و ارائه‌ی دیدگاه‌های تغییر یافته امروزی بجای دیدگاه‌های واقعی آن دوره‌ی تاریخی است. (دیدار مسؤولان و محققان مرکز اسناد انقلاب اسلامی با رهبر انقلاب - استفاده از ظرفیتهای فضای مجازی - ۱۳۹۰/۰۱/۳۱)

جهانی و فرامرزی بودن

- اگر چنانچه بر روی مسئله‌ی علم و فناوری و نخبه‌پروری سرمایه‌گذاری کنیم، حتماً در یکی از باولویت‌ترین کارها سرمایه‌گذاری کرده‌ایم. [...] (وقتی یک ملت حامی مظلوم) عالم باشد، قدرت داشته باشد، حرف برای زدن داشته باشد و بتواند صدای خودش را به دنیا برساند، دارای فناوری پیشرفته و ابزارهای گوناگون ارتباطی باشد، دارای قدرت تبلیغات باشد، [...] ببینید در دنیا چه اتفاق عجیبی رخ خواهد داد؛ وضع دنیا دگرگون خواهد شد. (بیانات در دیدار نخبگان جوان - ۱۳۸۹/۰۷/۱۴)

دستیابی به اطلاعات علمی

- با تعامل دانشجو با استاد، تحرک استاد، مطالعه‌ی استاد، دسترسی استاد به مراکز علمی و اطلاعات علمی و نشریات علمی - که امروز خوشبختانه با رواج اینترنت و چیزهای دیگر، خیلی از گذشته آسانتر شده - دانشگاه را به یک مجلس عمومی دائماً در حال مباحثه و در حال کار

تبدیل کنید؛ دانشجو را رشد بدهید و تربیت کنید. (گزیده بیانات) «سوزن بانانِ پیشرفت علمی کشور» - ۱۳۹۲/۰۹/۲۷

تهدیدهای فضای مجازی

کمرنگ شدن ارزش ها

- دشمنان ما بیکار ننشسته‌اند، از مطبوعات استفاده میکنند، از تبلیغات استفاده میکنند و از روشهای گوناگون تبلیغی استفاده میکنند تا آن ارزشهایی را که ملت به آنها پایبند است و آنها از آن ارزشها خوششان نمی‌آید، در چشم مردم بشکنند. (بیانات در دیدار مردم گرمسار - ۱۳۸۵/۰۸/۲۱)

گسترش شبهات فکری و تضعیف اعتقادات

- این شیطانی که حمله میکند، همیشه یک جور حمله نمیکند. شیطانِ امروز که از راه اینترنت و ماهواره و روشهای ارتباطیِ مدرن و فوق مدرن سراغ شما می‌آید، حرفهای مدرنی هم دارد؛ سخت‌افزارش را مدرن کرده، نرم‌افزار مدرن هم دارد. شبهه‌آفرینی دارد، اخلال در عقیده دارد، ایجاد تشویش در ذهن دارد، تزریق ناامیدی دارد، ایجاد اختلاف دارد. (بیانات در جمع روحانیون شیعه و اهل سنت کرمانشاه - ۱۳۹۰/۰۷/۲۰)

دزدی و جاسوسی اطلاعات

- (آمریکا) از شخص اول کشور هم پیمان خود جاسوسی اینترنتی هم میکند، جاسوسی به وسیله‌ی تلفن همراه هم

میکنند، از زندگی خصوصی او جاسوسی میکنند، ابایی هم ندارد؛ وقتی هم که کشف میشود، میگوید که بله، ببخشید، این کار شد دیگر، چاره‌ای نبود [...] (بیانات در مراسم بیست و پنجمین سالروز رحلت حضرت امام خمینی - ۱۳۹۳/۰۳/۱۴)

دروغگویی و وارونه سازی حقایق

- شما ملاحظه کنید؛ در تبلیغات گسترده‌ی رسانه‌ای دشمنان ما سعی میشود توان داخلی و ملی کشور تحقیر شود و کوچک شمرده شود؛ متقابلاً توان دشمن بیش از آنچه که هست، معرفی شود؛ این یکی از لغزشگاه‌هاست. [...] طرف مقابل ما جامعه‌ی جهانی نیست، دولت‌ها نیستند، ملت‌ها نیستند؛ چند دولتند؛ منتها دستگاه رسانه‌ای قوی دارند. (بیانات در دیدار کارگزاران نظام - ۱۳۹۱/۰۵/۰۳)

- امروز شما سیاست‌های رسانه‌ای مسلط دنیا را ملاحظه کنید. مصلحت آنها اقتضاء میکند که اسلام را با تروریست مساوی بدانند. این کار با سرعت هر چه بیشتر و با استفاده هر چه بیشتر از فناوریهای پیشرفته انجام میگردد. مصلحت آنها اقتضاء میکند که متقابلاً آمریکا را مظهر حقوق بشر و دموکراسی به حساب آورند. این کار به راحتی و با شیوه‌های پیچیده و بسیار پیشرفته‌ی رسانه‌ای در دنیا انجام میگردد. دروغهای بزرگ مثل حقیقت در امواج رادیویی، تلویزیونی، اینترنتی و غیره منعکس میشود. [...] (بیانات در دیدار مدیران و برنامه‌سازان رسانه‌ای کشورهای مختلف - ۱۳۸۵/۰۲/۲۶)

کودک و نوجوان، هدف اصلی تهدیدات فضای مجازی

- تهاجم فرهنگی یک واقعیتی است. [...] صدها - رسانه‌ی صوتی، تصویری، اینترنتی، مکتوب در دنیا دارند کار میکنند با هدف ایران! با هدف ایران! نه اینکه دارند کار خودشان را میکنند. [...] با زبان فارسی [برنامه می‌سازند]؛ آن را با وقت استفاده‌ی فارسی زبان یا عنصر ایرانی تطبیق میکنند؛ [...] می‌خواهند بر روی ذهن ملت ما و بر روی رفتار ملت ما - جوان، نوجوان، حتی کودک - اثرگذاری کنند. این بازیهای اینترنتی از جمله‌ی همین است؛ این اسباب‌بازیهایی که وارد کشور میشود از جمله‌ی همین است. (بیانات در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی - ۱۳۹۲/۰۹/۱۹)
- این جوان از جوان انقلابی اول انقلاب شأنش بالاتر است. چرا؟ چون آن‌روز اولاً آن انقلاب با آن عظمت و پرهیجان اتفاق افتاده بود؛ ثانیاً آن‌روز اینترنت نبود، ماهواره نبود، این همه تبلیغات گوناگون نبود، این جوان در معرض این همه آسیب نبود، جوان امروز در معرض این همه آسیبها است؛ اینترنت جلوی او است، این همه تلاش دارد میشود برای اینکه این جوان را منحرف کنند، [اما] این جوان متدین باقی میماند؛ [...] نسل امروز انقلاب، به نظر ما یکی از افتخارات بزرگ است. (بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری - ۱۳۹۲/۱۲/۱۵)

ایجاد حس یأس و تحقیر

- صدها مرکز رادیویی و تلویزیونی، بعلاوه‌ی صدها مراکز گوناگون سایبری و محیط مجازی در نقاط مختلف

دنیا دارند تلاش میکنند تا پیام یأس و ناامیدی را به اذهان ملت ما تلقین کنند، [...] از اصلیت‌ترین عوامل تبلیغات گوناگون امپراتوری خبری دنیا همین است که جوانان ما را از تلاش و حرکت - که ناشی از شور و آرمانخواهی آنهاست - باز بدارد. ما در نقطه‌ی مقابل باید سعی کنیم این را نگه داریم. (بیانات در اجتماع مردم اسفراين - ۱۳۹۱/۰۷/۲۲)

- امروز اگر کسی کارهای دشمن را در عرصه‌ی عظیم شیوه‌های تبلیغاتی ملاحظه کند؛ از وسائل اینترنتی گرفته تا وسائل صوتی و تصویری، تا بلندگوهائی که در جاهای مختلف دارند - در داخل هم دارند - می‌بیند یک قلم عمده این است که حوادث کشور را دگرگون جلوه دهند؛ وضع کشور را مأیوس‌کننده، ناامید‌کننده، رو به زوال، رو به انحطاط، رو به بن‌بست نشان دهند. تلاش زیاد آنها در این زمینه، خود نشانه‌ی ضعف آنها در میدان واقعیت است. (دگرگون جلوه‌دادن واقعیات - ۱۳۸۹/۱۰/۱۴)

تحمیل تفکر غلط غربی

- شما ببینید امروز وسائلی که برای اغوای دل جوانها هست، چقدر است؛ قابل مقایسه‌ی با گذشته نیست. این ماهواره‌ها، این اینترنت‌ها، این انواع و اقسام وسائل ارتباطات، اینها دلها را اغوا میکنند، جذب میکنند، از راه به در می‌برد، انگیزه‌های معنوی را در انسان سست میکند، شهوات را در انسان بیدار میکند. (بیانات در دیدار

اعضای مجلس خبرگان رهبری - ۱۳۹۰/۰۶/۱۷

- بینید تلویزیون، رادیو، وسائل الکترونیکی، اینترنت و دیگر وسائل ارتباطاتی، امروز در دنیا در خدمت چه اهدافی قرار دارد. امروز استکبار به این اکتفا نمی‌کند که شمشیر نشان بدهد؛ شمشیر هم نشان می‌دهد، اما در کنار او به ده‌ها شیوه‌ی دیگر متوسل می‌شود برای این که آن فکر غلط، آن راه خطا، آن روش ستمگرانه و طغیانگر را بر ملتها تحمیل کند. (بیانات در دیدار روحانیون و طلاب تشیع و تسنن کردستان - ۱۳۸۸/۰۲/۲۳)

ضرورت فعالیت در فضای مجازی

جنگ امروز عرصه تقابل

- کشور، امروز درگیر جنگ نظامی نیست اما درگیر جنگ سیاسی، اقتصادی و امنیتی است و بالاتر از همه درگیر جنگ فرهنگی است؛ درگیر جنگ است. این را اگر کسی نداند، خواب خواهد ماند. اینکه ندانید دشمن در صدد حمله است و این حمله از کجا و چگونه است، مطمئن باشید شکست می‌خورید. (بیانات در دیدار اعضای ستاد کنگره‌ی بزرگداشت سه هزار شهید استان سمنان - ۱۳۹۴/۰۲/۱۴)

- آمریکایی‌ها می‌گویند ۴۵ میلیون دلار بودجه تصویب کرده‌اند تا از طریق اینترنت جمهوری اسلامی ایران را شکست دهند که این نشان دهنده اوج در ماندگی دشمن است زیرا آن‌ها تاکنون ده‌ها میلیون دلار صرف

مقابله با نظام اسلامی از طریق کار دیپلماسی، تحریم، اعزام جاسوس، استخدام مزدور و روشهای دیگر کرده‌اند ولی به هیچ نتیجه‌ای نرسیده‌اند. (دیدار با هزاران نفر از مردم استان مازندران - ۱۳۸۸/۱۱/۰۶)

- امروز مهمترین ابزار جنگ بین قدرتها در دنیا رسانه است و امروز حتی قدرتهای بزرگ هم با رسانه‌ها دارند کار میکنند. امروز تأثیر رسانه‌ها و تلویزیونها و هنرها و این شبکه‌های عظیم اطلاع‌رسانی اینترنتی و... از سلاح و از موشک و از بمب اتم بیشتر است. امروز دنیا، یک چنین دنیایی است. روز به روز هم دارند این میدان را گسترش میدهند. (بیانات پس از بازدید از سازمان صدا و سیما - ۱۳۸۳/۰۲/۲۸)

لزوم مقابله با تهاجم فرهنگی رسانه

- امروز تهاجم فرهنگی با استفاده از ابزارها و فناوریهای جدید ارتباطی خیلی جدی است؛ صدها وسیله و راهرو اطلاعات به سمت فکر جوان و نوجوان ما وجود دارد؛ از انواع شیوه‌های تلویزیونی و رادیویی و رایانه‌ای و امثال اینها دارند استفاده میکنند و همین‌طور به صورت انبوه، افکار و شبهه‌های گوناگون را در آنها میریزند. باید در مقابل اینها ایستاد. امروز نمیشود به همان روشهای قدیمی خودمان اکتفا کنیم؛ البته که جوان نمی‌آید. جوان را باید بشناسید؛ فکر او را باید بشناسید؛ آنچه را که به او هجوم آورده، باید بشناسید. تا میکروب و بیماری را نشناسید که علاج نمیتوان کرد.

(بیانات در دیدار روحانیون استان سمنان - ۱۳۸۵/۰۸/۱۷)

- در همه جای دنیا [...] وقتی [...] اینترنت وارد میشود، معمولاً فیلترهایی هم وجود دارد که هر کشور به فراخور تمایلات و تفکرات و مصالحی که دارد، آنها را کار میگذارد؛ این یک امر طبیعی است. (بیانات در جلسه پرسش و پاسخ دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی - ۱۳۸۲/۰۲/۲۲)

نقشه راه (روش فعالیت در فضای مجازی)

پرهیز از مشغولیت های بیهوده و نادرست

- [...] دشمن که خوابیده؛ او بیدار است: «و ان انا الحرب الأرق و من نام لم ینم عنه». شما اگر حواست پرت شد، شما اگر از موقعیت خودت غافل شدی، دلیل این نمی شود که دشمنی هم که در مقابل توست، حواست پرت شده باشد؛ [...] اینکه به مطبوعات، به رسانه‌ها، به روزنامه‌ها، به پایگاه‌های اینترنتی که امروز رواج پیدا کرده است، هی سفارش می کنیم که از وارد کردن حرفها و مطالب نادرست - که ذهن مردم را مشغول میکند - به فضای ذهنی مردم پرهیز کنید، به خاطر این است. (بیانات در دیدار مردم قم - ۱۳۹۱/۱۰/۱۹)

تبیین باورهای مذهبی

- از همه‌ی اینها مهم‌تر، مسئله‌ی فرهنگ است؛ بخصوص در سطح باورها و عقاید مردم. می بینید چقدر دارند سرمایه‌گذاری میکنند. اشاره شد که بسیاری از

سرمایه‌های گوناگون بین‌المللی صرف ایجاد رسانه‌های اثرگذار میشود، از قبیل ماهواره و اینترنت و موبایل و امثال اینها؛ دارند سرمایه‌های زیادی را صرف میکنند [...]؛ که البته پادزهر آن هم این است که ما بتوانیم در سطوح مختلف، نسبت به باورها طرح‌های تبیینی و اقناعی داشته باشیم؛ علمای ما، سازمانهای فرهنگی ما، سازمانهای تبلیغاتی ما، گویندگان ما، صداوسیما ما باید بتوانند این باورها را در ذهن مردم تثبیت کنند و تعمیق کنند. (بیانات در دیدار با اعضای مجلس خبرگان رهبری - ۱۳/۰۶/۱۳۹۳)

احتیاج به زمان برای حل مسائل سایبری

- [...] این قضیه، قضیه‌ی چند ساله است. این کاری که ما شروع کردیم، توقع خود بنده این است که بعد از چهار پنج سال ان شاء الله نتایجش را ببینیم. اینکه شما حالا توقع داشته باشید که بعد از پنج شش ماه آدم ببیند که مسائل سایبری کشور اصلاح شده و شبکه‌ی اینترنت ملی به وجود آمده و فلان؛ نه، به این زودیها اینها جوابده نیست. (بیانات در دیدار دانشجویان - ۱۶/۰۵/۱۳۹۱)

ضرورت استفاده صحیح از روشهای تبلیغاتی

- امروز شما ببینید وسایل تبلیغ در دنیا چقدر متنوع شده؛ این طرف دنیا یک نفر جوان پای یک دستگاه کوچک مینشیند و افکار، تصورات، تخیلات، پیشنهادهای فکری و پیشنهادهای عملی را از سوی هر

کسی - بلکه هر ناکسی - از آن طرف دنیا دریافت میکند. امروز اینترنت و ماهواره و وسایل ارتباطی بسیار متنوع وجود دارد و حرف، آسان به همه جای دنیا میرسد. میدان افکار مردم و مؤمنین، عرصه‌ی کارزار تفکرات گوناگون است. امروز ما در یک میدان جنگ و کارزار حقیقی فکری قرار داریم. این کارزار فکری به هیچ وجه به زیان ما نیست؛ به سود ماست. اگر وارد این میدان بشویم و آنچه را که نیاز ماست - از مهمات تفکر اسلامی و انبارهای معارف الهی و اسلامی - بیرون بکشیم و صرف کنیم، قطعاً بُرد با ماست؛ لیکن مسأله این است که ما باید این کار را بکنیم. (بیانات در دیدار جمعی از روحانیون استان کرمان - ۱۳۸۴/۰۲/۱۱)

کنترل آزادی های رسانه ای

• امروز با گسترش مراکز و پایگاه‌های اطلاع‌رسانی و خبری و اینترنتی، حرف از هر زبانی، از هر حنجره‌ای در بیاید، به گوش همه میرسد. خلیه‌ها هم رعایت نمیکنند. آن کسانی که مسئولند، چه در دولت، چه در بیرون دولت، باید خیلی اهتمام بورزند به این که این آزادی ای که نظام اسلامی به بیان حقائق داده، در جهت درستی به کار بیفتد؛ در جهت ایجاد نشاط کار، امید، همدلی و همبستگی. (بیانات در دیدار رئیس‌جمهوری و اعضای هیأت دولت - ۱۳۹۱/۰۶/۰۲)

لزوم رعایت حقوق افراد در فضای مجازی

- بنابراین باید آسیب‌شناسی کنیم؛ یعنی توجه به آسیب‌هایی که در این زمینه وجود دارد و جستجو از علل این آسیب‌ها... حقوق افراد را چقدر مراعات میکنیم؟ در رسانه‌ها چقدر مراعات میشود؟ در اینترنت چقدر مراعات میشود؟ (۱۳۹۱/۰۷/۲۴)

لزوم پایبندی به قانون در فضای مجازی

- این رسانه‌های الکترونیکی و اینترنتی متأسفانه موجب شده است که افراد بی‌محابا علیه یکدیگر حرف بزنند، بد بگویند. باید از طرف مسئولین کشور برای این هم یک جوری تدبیر بشود. ولی عمده این است که خود ما مردم، خودمان را مقید کنیم به اخلاق اسلامی؛ خودمان را مقید کنیم به قانون. (بیانات در حرم رضوی - ۱۳۹۱/۰۱/۰۱)

برنامه ریزی و مدیریت آینده

- سی سال آینده یعنی دنیائی که احتمالاً هیچ شباهتی با امروز ندارد... بیست سال قبل این فناوری اطلاعات... وجود نداشت؛ چیزکی بود، امروز ببینید در هر خانه‌ای، در هر مدرسه‌ای، در هر گوشه‌ای از فناوری اطلاعات یک چیزی مشاهده می‌کنیم. شتاب علم در این بیست سالی که گذشت، یقیناً بمراتب کمتر خواهد بود از شتاب علم و پیشرفت علم و فناوری در

بیست سالی که پیش روی ماست؛ در سی سالی که پیش روی ماست. (بیانات در دیدار جمعی از اساتید و فضلا و مبلغان و پژوهشگران حوزه‌های علمیه کشور - ۱۳۸۶/۰۹/۰۸)

• تحول را مدیریت کنید. تحول اجتناب‌ناپذیر است. تحول، طبیعت و سنت آفرینش الهی است. یک موجودی را فرض کنیم که تن به تحول ندهد؛ از یکی از دو حال خارج نیست: یا خواهد مُرد یا منزوی خواهد شد. یا در غوغای اوضاع تحول یافته مجال زندگی پیدا نمی‌کند، زیر دست و پا له می‌شود، از بین می‌رود؛ یا اگر زنده بماند، منزوی خواهد شد. میشود از تحول دوری گزید، اما با انزوا. اگر حوزه بخواهد از تحول بگریزد، منزوی خواهد شد؛ اگر نمیرد، اگر زنده بماند. البته مایه‌ی دین مانع مردن می‌شود، اما منزوی خواهد شد؛ روزبه‌روز منزویتر خواهد شد. تحول دو طرف دارد: تحول در جهت صحیح و درست، تحول در جهت باطل و غلط. ما باید مدیریت کنیم که این تحول در جهت درست انجام بگیرد. این وظیفه‌ی مؤثرین در حوزه است. مدیران حوزه، فضلالی حوزه، صاحب نظران حوزه باید همتشان این باشد. تحول یعنی این؛ یعنی به‌روز بودن، به‌نگام جلو رفتن، از حوادث عقب نماندن. [...] تحول را باید پذیرفت و آن را باید مدیریت کرد. خیلی باید مراقب بود. (بیانات در دیدار جمعی از اساتید و فضلا و مبلغان و پژوهشگران حوزه‌های علمیه کشور - ۱۳۸۶/۰۸/۰۹)

نتیجه گیری:

در شرایطی که فضای مجازی گاهی بر فضای واقعی غلبه پیدا می کند، نمی توان خود را از این فضا دور نگه داشت و از ورود به این فضا استنکاف ورزید. قطعاً در اوضاعی که دشمنان مدام در پی حمله علیه اسلام و انقلاب اسلامی از دریچه فضای مجازی و شبکه های اجتماعی هستند، چاره ای نیست غیر از ورود به این عرصه جنگ نرم. منتها برای ورود باید سلاح مورد نیاز را تهیه کرد و آن نیست مگر محتوای اسلامی و ایرانی و تلاش برای سالم سازی فضای مجازی و تبدیل تهدیدات به فرصت ها. واقعیت این است که امروزه فناوری های اطلاعاتی و ارتباطاتی فضایی را به وجود آورده که «جامعه ای اطلاعاتی» در آن شکل گرفته که جامعه را به سوی ساختاری دانش بنیان پیش می برد.

این فضا تمام ساحت های حیات بشری را آن گونه تحت تأثیر قرار داده است که دنیای ما را در کمیت و کیفیت دچار تحولاتی عمیق ساخته است. در این میان، فضای تبادل اطلاعات با ابزارهایی قابل حمل مانند تلفن ها و رایانه های همراه در دسترس همگان قرار گرفته است و همه ی شهروندان می توانند در تولید محتوا و عرضه ی آن مشارکت کنند. بخش های خصوصی و دولتی نیز می توانند خدمات مضاعف خود را در تمام طول شبانه روز عرضه کنند و فرصت های مضاعفی را برای همه شهروندان پدید آورند. البته در کنار این

فرصت‌ها، تهدیدهای امنیتی و اجتماعی و فرهنگی نیز به نحو فزاینده‌ای گسترش یافته است؛ از جنگ سایبری گرفته تا حملات رد خدمات و تولید اطلاعات مستهجن و خلاف اخلاق.

همه این تهدیدها لزوم رسیدگی جدی به این فضای جدید را نشان می‌دهد. تأکیدات مکرر مقام معظم رهبری بر اهمیت فضای مجازی حاکی از آن است که فضای مجازی در شرایط حاضر می‌تواند به عنوان «بزرگترین تهدید» یا «بزرگترین فرصت» انقلاب اسلامی به شمار آید. این ادعا را می‌توان از کلمات و بیانات رهبر انقلاب دریافت که معتقدند حوزه فضای مجازی به اندازه انقلاب اسلامی اهمیت دارد. ایشان در مقام تشبیه فرموده اند که این فضا مثل یک رودخانه پر از آب و خروشان است که می‌آید و دائماً هم بر آب آن افزوده و خروشان‌تر می‌شود. اگر ما برای این رودخانه تدبیر کنیم و برنامه داشته باشیم؛ زه‌کشی کنیم و هدایت کنیم این رودخانه را تا به سد بریزد، می‌شود فرصت. اگر رهاش کنیم و برنامه‌ای برای آن نداشته باشیم، می‌شود یک تهدید. ایشان تأکید بسیاری بر اهمیت این فضا و لزوم مدیریت آن داشته‌اند؛ به گونه‌ای که همه ارکان نظام باید نقش خاص خود را با حضوری فعال در این فضا ایفا کنند.